

A békeszerződés értelmében az elszakított területeken lévő bányavagyont, az épületeket, üzemeket, azok minden felszerelését, az utakat és vasutakat stb. minden ellenszolgáltatás nélkül kellett átengedni az utódállamoknak. A pénzben kimutatott veszteségnél azonban sokkal súlyosabb gondokat okozott kezdetben a termelés egyoldalúsága, a piacok kialakulatlansága, az anyag- és eszközhiány és a gazdasági kiszolgáltatottság. Minden negatívum ellenére is – szakembereink kiemelkedő és eltökélt munkája eredményeképpen – az ország bányagazdasága nagyjából 5 év alatt képes volt talpra állni. Szolgáljon ez az írás utólagos főhajtásul is előtűk.

Izsó István

A közölt adatok forrásai. A m. kir. Kormány ... évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv 1905., 1906, 1907., 1908., 1909., 1910., 1911., 1912, 1913., 1914., 1915-18. és 1919–22. évre vonatkozó kötetei. Budapest, 1906–1926; *Alliquander Ödön*: Magyarország bánya- és kohóipara az 1912–1926. évben I-II. Budapest, 1931; *Böckh János–Gesell Sándor*: A magyar korona országai területén művelésben és feltáráfélben levő nemesfém, ércz, vaskő, ásványászén, kősó és egyéb értékesíthető ásványok előfordulási helyei a m. kir. bányakapitányságoiktól nyert hivatalos adatok és egyéb adatok nyomán. Budapest, 1898; *Buday László*: A megcsontított Magyarország. Budapest, 1921; *Déry Károly*: Magyar Bánya-Kalauz 8. évf. 1914; *Papp Károly*: A magyar birodalom vasérc- és kőszénkészlete. Budapest, 1915; *Posewitz Tivadar*: Petróleum és aszfalt Magyarországon. Budapest, 1906; *Schafarzik Ferenc*: A magyar korona országai területén létező kőbányák részletes ismertetése. Budapest, 1904; *Wahlner Aladár*: Magyarország bánya- és kohóipara az 1916. évben. Bányászati és Kohászati Lapok, Különszám 1920. június 25.

Urmánczy Nándor

Életút a nemzet szolgálatában*

Trianon centenáriumaának évében különös jelentőségű, hogyha egy olyan hazánkfíra emlékezhettünk, akinél kevesen tettek többet az igazságtalan békediktátum következményeinek az eltüntetéséért.

Dr. Urmánczy Nándor politikus, újságíró és helytörténész – aki sohasem használta a nemesi címét, pedig a családja már 1650 körül bárói rangra emelkedett – 152 éve született s e napokban lesz 80 esztendeje, hogy szülőhelyén, a gyergyószéki Maroshévízen átadta lelkét az Örökkévalónak. De mennyi mindent tett a közösségéért a kezdő- és végpont között?

Az Örményországból eredő család a XIII. században betörő szeldszuk törökök elől Perzsiába menekült, ahol az Urmia-tó melletti, azonos nevű faluban telepedett le. Több évszázad múltán – más örmény csoportokkal együtt – a lengyelországi Lemberg/Lwów, mai ukrán nevén Lviv városába költözött, a család egyik ága itt vette fel az Urmánczy nevet. A XVII. században – Apafi Mihály fejedelem engedélyével – Erdélybe települtek, ahol végül

* A Fővárosi Örmény Önkormányzat 2020. október 27-i megemlékezésén, Dr. Urmánczy Nándor halálának 80. évfordulója alkalmából, a politikus Margit-szigeti emlékpadjánál elhangzott beszéd szerkesztett változata.

Gyergyótoplicán (Maroshévízen) kötöttek ki. 1868. október 1-jén itt született Urmánczy Nándor, a nyolc gyermek közül hatodikként. Középiskoláit Brassóban, a jogi egyetemet Budapesten végezte.

Életének első szakasza a helyi-térségi közéletben telt. Kis-Küküllő, majd Maros-Torda vármegyében szolgabíró, aljegyző, főszolgabíró lett. Lokálpatriotizmusát jól példázza, hogy *Topliczai Híradó* címmel létrehozta az első újságot, saját költségén felépíttette az addig szintén hiányzó első állami iskolát ugyanott, sőt, családja az egyik házukban kórházat is gründolt s állta az orvosok, ápolók egy részének a fizetését is. Testvérével 1902-ben amatőr szintársulatot alapított, helytörténeti érdeklődése pedig főként a Szászrégen és Gyergyószentmiklós közé eső vidékre összpontosult. Ő lett az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület Gyergyóvidéki Szakosztályának a tiszteleti alelnöke. Az egyesület ebbéli munkásságát a millennium évében *A Turistaság Bajnoka* címmel jutalmazta.

Aktív politikai szerepvállalás jellemezte a második életperiódusát. 1902-től tizenhat évig a Magyar Országgyűlés tagjaként mint a szászrégeni választókerület küldöttje küzdött a székely-magyar nemzetéért. Szabadelvű párti, nemzetiségbarát programjával a szászokat is maga mellé tudta állítani, de mivel a székely vasút ügyében az interpellációjára nem kapott kielégítő választ, pár hónap után kilépett a kormányzó pártból. 1906-ban a Függetlenségi Párt nagy győzelmet aratott, így annak tagjaként került vissza a Tisztelt Házba. A következő évben a sajtó már arról tudósított, hogy „*azt a terrorizmust, amely a függetlenségi párt néhány elvű tagjának is kötelességévé teszi az árulásban való passzív vagy aktív részvételt, újabban Urmánczy Nándor és Wesselényi Ferenc báró érezték végképpen türhetetlennek magukra nézve*”. Utóbb a 48-as párt színeiben képviselte választóit az Országgyűlésben. Képviselői munkája eredményeképp fejezték be és adták át 1909 októberében a székely körvasút Szászrégen és Gyergyószentmiklós közötti szakaszát. Közbenjárásának köszönhetően Maroshévízen az első bíróság és pénzügyőrség is megkezdhette a működését.

Az első világháború alatt szükségét érezte, hogy bevonuljon önkéntesnek. Negyvennyolc évesen a 9-es honvédhuszárokhoz osztották be, és a bukovinai fronton teljesített szolgálatot. Mint katona, derekasan védte a hazáját. Több ízben is előléptették, végül zászlósi rangban szerelt le, a helyállásáért vitézségi érmet is kapott. A háború éveiben többször is bírálta a kormányt. Egyfelől azért, mert eltúrte, hogy a közös hadseregben az osztrákok gyalázatosan bánjanak a magyar katonákkal, másfelől azért, mert 1916-ban nem készültek fel a román támadásra s védtelenül hagyták Erdélyt. 1918 októberében kormánybiztossá nevezték ki, hogy a Pólában (ma Pula) szolgálatot teljesítő, mintegy húszezer magyar tengerész helyzetéről készítsen jelentést. Év végi leszerelése után az első útja Linder Bélához, a Károlyi-kormány hadügyminiszteréhez vezetett, akit részeg gazembernek nevezett. Károlyi Mihály miniszterelnököt pedig a személyes találkozásukkor az országromboló jelzővel illette.

Urmánczy Nándor
(Magyar Nemzeti Múzeum,
Történeti Fényképtár)

Amikor már világossá vált, hogy az antant segítségével Erdély a románoké lesz, még 1918-ban Urmánczy Nándor három másik kiváló székellyel – Jancsó Benedekkel, Sebes Dénessel és Ugron Gáborral – megalakította a Székely Nemzeti Tanácsot, éspedig Székely Köztársaság kikiáltása céljából. Nem Urmánczyn múlt, hogy ez utóbbi elképzelés nem valósulhatott meg. Ő viszont életét, a két világháború között minden erejével a revízió ügyének szentelte, az elrabolt magyar területek visszaszerzését szem előtt tartva.

Tekintsük át dióhéjban, hogy kora egyik legkiválóbb, kiemelkedő politikusa mi mindent tett e szent cél érdekében. Trianon nem azért fájt neki, mert a tízezer holdra rúgó elkobzott birtokát sajnálta, hanem a hazáját ért igazságtalanság és az afölötti hálátlanság miatt, hogy évszázadokig hiába védtük Nyugatot a tatár és török támadásokkal szemben.

Megalakította a Védő Ligák Szövetségét, amelynek fő kezdeményezése az elszakított területeket jelképező *Észak, Dél, Kelet, Nyugat szoborcsoport* felállítása volt a fővárosi Szabadság téren, s 1921-ben már felavatásra került. Ugyanők írták ki a pályázatot jelmondat és ima megírására, amelyek a nemzet összetartozását voltak hivatottak hangsúlyozni. Így született meg a *Magyar Hiszekegy*: Papp-Váry Elemérné, született Sziklay Szeréna *Hitvallás* című költeménye. Már a maga korában szállóigévé vált – „*Hiszek egy Istenben, Hiszek egy hazában, / Hiszek egy isteni örök igazságban, / Hiszek Magyarország feltámadásában.*” A pályázat e győztes gondolata megjelenhetett sajtótermékeken, könyvek címlapján, az iskolákban pedig minden nap ezzel kezdődött a tanítás. (Mi, vitézek, az összejöveleink elején vagy végén ma is elmondjuk.)

A vers megzenésítését is maga Urmánczy kezdeményezte. A tíz legjobbnak ítélt pályázatot az Operaházban, míg Szabados Bélának, az Országos Magyar Királyi Zeneművészeti Főiskola tanárának díjnyertes művét 1921. május 28-án a Szent István-bazilikában mutatták be. A jelmondatra vonatkozó pályázatot B. Szabó Mihály nyugalmazott főispán nyerte, amely szintén a korszak egyik központi gondolatává vált: „*Csonka-Magyarország nem ország, Egész Magyarország mennyország.*”

Nagy jelentőségű tette volt az Ereklýés Országzászló Egyesület mozgalmanak létrehozása. A még mindig álló szovjet emlékmű közelében, szintén a budapesti Szabadság téren a történelmi ország minden sorsfordító helyszínéről, így Kossuth és Petőfi szülőházának talajából, az 1848-as honvéd és az I. világháború Magyarország szempontjából legjelentősebb csataterének temetőiből, valamint az elszakított területekről hozott földdel alapozták meg a négy szoborral szemben álló Ereklýés Országzászlót 1928 szeptemberében. Az emlékmű felavatásakor, déli 12 órakor megkondultak az ország harangjai, és Urmánczy elmondta a lelkesítő gondolatait: „*Az a nemzet, amely nem bízik a maga erejében, és beletörődik abba, hogy mások irányítsák a sorsát, az a nemzet megérett a pusztulásra.*” Az esemény olyan döbbenetes hatást gyakorolt a közvéleményre, hogy hivatalok, intézmények, magánszemélyek fogtak össze a lakóhelyükön országzászló-állítás céljából. A lelkesedés eredményeképp a csonka ország több mint ezer helyén – Nagykanizsától Székesfehérváron, Zebegényen át Sátoraljaújrhelyig – számos emlékművet emeltek, emlékeztetve a békediktátum tarthatatlanságára.

Érdemei közé sorolhatjuk a trianoni békefeltételek szerint Ausztriához csatolt Sopron és környékének népszavazással történt visszaszerzését, valamint kezdeményezte a Honvédelmi Párt megalakítását is. Az öt nyelven beszélő Urmánczy 1928-ban küldöttséget vezetett a trianoni békeszerződés revíziója mellett kiálló angol sajtómágnáshoz és miniszterhez, Harold Sidney Harmsworth-hoz (közismertebb nevén Lord Rothermere-hez), aki támogatta a magyar irredenta mozgalmat. A lord fellépését a trianoni diktátum ellen Urmánczy így üdvözölte: „*Rothermere lord ma az egyetlen aktív magyar politikus. Pozitív, megfogható,*

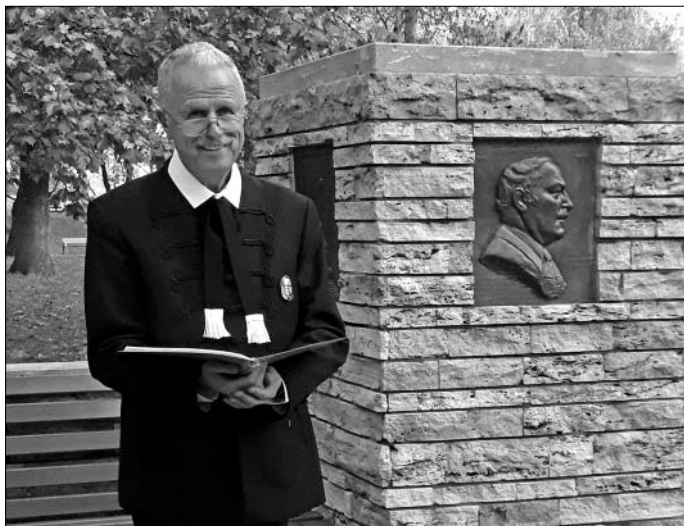
megérthető, élő valóságot jelentő programot, célt tűzött ki maga elé s azért, hatalmas erővel, hittel és meggyőződéssel küzd. Tessék megmondani nekem, hogy melyik aktív magyar politikus, kormányfő mert a világ elé állani területi követelésekkel? Egyik sem. Valamennyi meglapult. Gyáván, kishitűen. Melyik mert csak egyetlen falut visszakövetelni Erdélyből, a Felvidékről vagy Délről? Egyik sem.” A Pesti Hírlap szeptember 2-án így tudósított az eseményről: „Szombaton este tért vissza Budapestre az a küldöttség, amely Urmánczy Nándor vezetésével Szent István napján kerekedett fel, hogy elvigye Londonba Lord Rothermernek a Szabadság-téren felszentelt ereklyetartó kicsinyített mását. Lord Rothermere viszonzásul gyönyörű babérkoszorút küldött az emlékműre és rendelkezésére bocsátotta a társaságnak hatalmas turaautomobilját, amely végigszáguldotta egész Európát.”

A magyar ügy fontosságára való figyelemfelhívásul szervezett óceánrepülést 1931-ben Rothermere 10 ezer dollárral támogatta. A gép nevét – Justice for Hungary – is a lord adta. Endresz György pilóta és Magyar (Wilczek) Sándor navigátor július 15-én szállt fel Új-Fundlandon. Már az ír partok elérésekor is rekordot döntöttek a 13 óra 50 perces teljesítményükkel. A Harbour Grace-től Felcsútig megtett 5770 km-es utat a két magyar óceánrepülő pontosan 25 óra 20 perc alatt teljesítette 230 kilométeres óránkénti átlagsebességgel, gyorsabban, mint addig bárki. Három világrekord is megdőlt ezen a napon, hisz a korábbi óceánrepülők közül senki sem hatolt ilyen mélységig az európai kontinens belsejébe. A magyar pilótákat leszálláskor Urmánczy Nándor és a legnagyobb adományozó amerikai magyar, Szalay Emil fogadta.

Nem csoda, hogy Urmánczy Nándor kezdeményezte a Wenckheim-palota, a mai Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főépülete előtt a lord Rothermere-nek tisztelgő Igazság Kútjának a felállítását is. „E kutat hálás magyarok emelték Nagybritannia méltó fia, Viscount Rothermere tiszteletére. Az ő betűje megöli a hatalmaskodást, az ő lelke megjeleníti az igazságot, 1928” – e felirat 2001 óta újra olvasható a kút kávéján. A medence feletti talapzaton karddal és mérleggel a kezében Justitia és az oltalmat, igazságot kérő, elhagyott nemzetet jelképező fiatal leányalak jelenik meg. A mű napjainkban is a Magyar Igazság gazdagon ömlő kútjának tekinthető.

A báró a második bécsi döntésig nem térhetett haza a szülőföldjére. Észak-Erdély viszályterte után, már idősén, betegen, 72 éves fejjel jött el számára a hazatérés lehetősége. 1940. október 23-án az éjszaka leple alatt, előzetes bejelentés nélkül, a rá jellemző szerénységgel érkezett Maroshévízre. Herczeg Ferenc jegyezte fel róla, hogy a huszonkét esztendősszerű üzenetet követően csak annyit mondott: „Soha életemben nem voltam ilyen boldog.” Csúpan nyolc rövid napot engedélyezett már számára még az Úr a földi létezésből. Szeretett szülőhelyén, Maroshévízen a rokonai, szerettei, barátai és ismerősei 1940. október 31-én reggel, a szobája Marosra néző ablaka előtt, kedvenc karosszékében ülve holtan találták. „A számkivetés fájalmát még elbírtá, de belehalt a boldog viszontlátás izalmába.” A családi kriptában a politikai élet képviselőinek néma főhajtása mellett helyezték örök nyugalomra. Sírjánál egy hónap múltán József főherceg már országzászlót avatott, és posztumusz Maroshévíz díszpolgárává avatták.

Az iránta való tisztelet jeléül az Erdélyi Férfiak Egyesülete 1942. októberben Budapesten, a Margit-szigeten, azon a helyen, ahol a platán alatt, kedvenc padján üldögelni szokott, emlékpadozt építtetett és avatott fel Urmánczy Nándor tiszteletére. A mészkő emlékpadozt földíje, a gyergyóditrói születésű Siklódy Lőrinc készítette. A pad oldalain három bronz domborművet helyeztek el. Az elsőn Urmánczy profilja, a másodikon az Erekyés Országzászló előtt szónokoló Urmánczy látható. A harmadikra az Erdélyi Férfiak Egyesülete címere került. A profilt ábrázoló dombormű felirata: „Urmánczy Nándor országgyűlési képviselő

*A szerző a beszédét mondja az Urmánczy-emlékpad előtt
(Sz. Opre Mária felvétele)*

1868–1940. A trianoni béke eleni irredenta és revíziós mozgalom megteremtője és vezére. Az Ereklés Országzászló Intézmény megalapítója, örökös elnöke. Hiszek Magyarország feltámadásában.”

A két világháború közötti magyar világra emlékeztető sok más mementóhoz hasonlóan, a revíziós mozgalom szellemiségét őrző emlékhelyet a kommunista hatalom nem tűrte el, így 1946-ban szétverték. Maroshévízi kezdeményezésre a megsemmisült emlékpad újjáalkotott változatát – Módy Péter és Dani Gyula művét – 2013. október 1-jén, Urmánczy születésének

145. évfordulója alkalmából újból felállították. Az alkotást Tarlós István budapesti főpolgármester és Németh Szilárd országgyűlési képviselő, Csepel akkori polgármestere avatták fel. Itt kell szólnunk arról is, hogy szülőhelyén már 2009-ben Czirják Károly megalakította a Dr. Urmánczy Nándor Egyesületet a nemzetpolitikus szellemi hagyatékának ápolására. Évente emléknapot rendeznek, díjat is alapítottak, amely a nevét viseli. Jó hír, hogy a család egyik leszármazottja visszakapta a kastélyt, amely reményeik szerint felújításra kerül. Két évvel később, 2011 szeptemberében Maroshévízen, a római katolikus templom kertjében Kövér László, a Magyar Országgyűlés elnökének jelenlétében felavatták Urmánczy első köztéri szobrát.

Születésének 150. évfordulóján, 2018 októberében egész alakos mementót állítottak számára immár Csepelen is, a Daru-domb mellett. Az emlékmű a közelben elhelyezett országzászlóra néz. Lelkes Márk szobrászművész alkotását Németh Szilárd – már a Honvédelmi Minisztérium parlamenti államtitkáraként –, Borbély Lénárd, Csepel polgármestere, valamint Czirják Károly, a Dr. Urmánczy Nándor Egyesület vezetője avatta fel. Az alkotást Kispál György csepeli plébános szentelte meg.

Jómagam belső indíttatást éreztem, hogy e mai megemlékezésre javaslatot tegyek, hiszen anyai nagyanyám és Urmánczy Nándor leányai, Júlia és Anna féltestvérek voltak. E nagyszerű ember életútja nem csupán történelmi adatok sora, hanem a ma élő székely, magyar és magyarörmény közösségek számára is élő példa. Méltó az alaposabb megismerésre és megismertetésre. Nemrég tette közzé a közgyűjtemény a világhálón, hogy az „Országgyűlési Könyvtár 2012-ben vásárolta meg az Urmánczy hagyaték 69 kötetét, melyeket naplószerű stílus és forma jellemez, a politikus által szerkesztve, írógéppel írva, a legtöbb kötet beragasztott leveleket, képeket, újságcikkeket is tartalmaz. Urmánczy Nándor az 1902-től az 1930-as évek közepéig tartó időszakot dolgozza fel, többségében a politikai eseményekre, képviselői munkájára koncentrálva. Az írásai számos közéleti szereplővel folytatott levelezést, illetve parlamenti irományokból és naplókából való részleteket, kivonatokat is tartalmaz... Részletesen foglalkozik Erdély elvesztésével, a történések elszenvedőjeként és szem-

tanújaként első kézből számol be azokról.” Biztatok mindenkit, hogy lapozzon bele műveibe, mint ahogy a róla megjelent írásokba is. Gondolatai, tettei, emberi tartása méltó a mai nemzedékek odafigyelésére is, különösen a közösségként való megmaradásunk szempontjából.

Székelly András Bertalan

Felhasznált irodalom. *Benedek Katalin:* Budapesti nemzeti emlékhelyek. Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek VI. No. 67. (2002. szeptember), www.magyarormeny.hu/file/Fuzetek67-2002-szept; *Szakács Gábor:* Urmánczy Nándor a legnagyobb irredenta. Magyar Demokrata 2017. augusztus 9. és <http://www.rovasirasforrai.hu/Kitekinto/Hitt-Magyarorsz%E1g-feltamadasaban.htm>; https://hu.wikipedia.org/wiki/Urm%C3%A1nczy_N%C3%A1ndor; <https://turul.info/magyarok/urmanczy?fbclid=IwAR2CqFtNockW1BVHgxbkXvM3oQM3KeTN09UnXtoK3dQ1npULbJkFejldpg>; <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2666701956686996&set=a.323804680976747&type=3&theater>; <https://magyarnemzet.hu/kulfold/kolcsonos-megertesre-varva-8197676/>; <https://www.ogyk.hu/hu/blog/posts/unikalis-dokumentumok-az-orszaggyulesi-konyvtarban-az-urmanczy-hagyatek>

Soproni főiskolások az I. világháborút követő nyugat-magyarországi területi rendezésben

Az I. világháborút követően széthulló Osztrák–Magyar Monarchia romjain megszerveződő utódállamok mohó területszerző előrenyomulása már a békeszerződések aláírását megelőző időszakban is többé-kevésbé világossá tette Magyarország számára, hogy északon, keleten és délen mely területeiről kell majd lemondania. A győztes szerepkörében tetszelgő új államalakulatok a demarkációs vonalakat messze átlépve katonai jelenlétükkel biztosították be területi követeléseiket: érdemi változtatást a kézhez kapott békefeltételek nem tartalmaztak már. A stabilnak gondolt nyugati határok megbolygatása az osztrák területi igények bejelentésével – s ezen igények akceptálása az Ausztriával megkötött saint-germaini békeszerződés révén – azonban valósággal sokkolta az amúgy is frusztrált hazai közvéleményt.

Sopron városa az I. világháborút követően egy majd két évszázados múlttal rendelkező, európai szinten is jegyzett, nagy tekintélyű oktatási intézménnyel gazdagodott: az eredeti székhelyéről, Selmezbányáról, a határmódosítások miatt elköltözni kényszerülő Bányászati és Erdészeti Főiskoláról van szó. Nevezett intézmény a diákság és a tanári kar által egyaránt felvállalt, igen erős magyar identitással rendelkezett.

A XIX. század közepéig a Habsburgok államkonglomerátumának egyetlen felsőfokú bányász-erdész szakemberképző intézménye összbirodalmi szempontú igényeket elégített ki, ily módon az oktatás is – 1848/49-ig – németül folyt. Ekkor viszont a felálló magyar kormány kultuszminisztere, Eötvös József rendeletére magyar lett a tanítási nyelv. Az ekkor mintegy 300 hallgatónak azonban csak alig fele volt magyarországi illetőségű (azok se feltétlen magyar nemzetiségűek). A többiek közül a csehek és az osztrákok, mintegy 130-an, azonnal elhagyták az alma matert (számukra cseh és stájer területen egy-egy hasonló